

УДК 303.732.4

DOI: 10.35432/tisb292023289678

ПОСТКРИЗОВИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Курносенко Лариса Володимирівна

к.е.н, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук

Національний університет «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-2309-695X>

Криза соціально-економічних відносин, викликана російсько-українською війною, перейшла в фазу експертної та наукової оцінки її руйнівних наслідків та аналізу потенціалу відновлення країни. Результатом застосування методів посткризового аналізу став представлений Урядом України в липні 2022 року в м.Лугано Національний план відновлення України, в рамках якого визначено перелік Національних програм для досягнення ключових результатів. Фундаментальними передумовами досягнення результативних показників Національного плану відновлення України є зміцнення інституційної спроможності держави на основі модернізації її функцій.

Посткризовий аналіз є системою спеціальних знань (теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та прийомів дослідження), які базуються на законах функціонування систем в умовах кризи, і направлених на оцінку, діагностику і прогнозування розвитку систем в процесі їх відновлення з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Василенко О.В. посткризовий аналіз визначає одним із етапів аналітики кризового явища. На думку вченого він має ретроспективний характер і «здійснюється після розгортання кризи і ставить за мету набуття накопичення досвіду антикризового управління на перспективний період» [1].

При здійсненні посткризового аналізу застосовується дві групи підходів: загальнонаукові та спеціальні методологічні підходи. До загальнонаукових підходів належать: науковий, діалектичний, системний, комплексний та ситуаційний. На практиці, як правило, вони використовуються комплексно. Загальнонауковий підхід щодо аналізу систем в процесі їх посткризового відновлення містить систему знань щодо об'єкту і предмету аналізу; принципів та методів аналізу; мети і задач аналізу; організаційного, методичного та інформаційного забезпечення.

Спеціальні методологічні підходи визначають загальну стратегію конкретного аналітичного дослідження відповідно до специфіки об'єкта і предмета, можливостей їх вимірювання та представлення, мети і задач дослідження. До них відносяться структурний, функціональний, структурно-функціональний, історичний, генетичний, відтворювальний, дескриптивний (описовий), дедуктивний, індуктивний, дедуктивно-індуктивний, нормативний (індикативний), рейтинговий та інші підходи. Спеціальні підходи, а також їх елементи можуть поєднуватися. Вони використовуються у межах загальнонаукових методологічних підходів та уточнюють їх [2].

Предметом посткризового аналізу є процеси і результати розвитку систем в процесі їх посткризового відновлення під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Предмет посткризового аналізу визначає його задачі:

- Оцінка фактичних втрат соціально-економічної системи, заподіяних кризою;
- Підвищення наукової обґрунтованості прогнозів і планів відновлення, процесів, стандартів і нормативів розвитку в процесі їх розробки;

- Підвищення ефективності використовуваних в процесі відновлення ресурсів;
- Контроль виконання планів відновлення;
- Перевірка оптимальності управлінських посткризових рішень;
- Використання факторів впливу та наслідків кризи для подальшого розвитку системи.

При здійсненні посткризового аналізу треба дотримуватися достатньо широкого кола принципів, які за змістом умовно можна поділити на три групи: загальнонаукові; організаційні; правові; етичні. Для з'ясування ролі посткризового аналізу у відновленні соціально-економічних систем важливо зважати на його аспектність – врахування при виробленні управлінських рішень різних аспектів управління системою: економічного, політичного, правового, статистичного, соціального, адміністративного тощо.

В процесі посткризового управління для обґрунтування управлінських рішень використовується сукупність різних видів посткризового аналізу. Наприклад посткризовий стан економіки характеризується динамічністю факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. В цих умовах важливу роль відіграє оперативний аналіз, характерними особливостями якого є комплексність та гнучкість методів обробки великих масивів інформації.

В залежності від потреб посткризового управління можна виділити наступні види посткризового аналізу. На практиці певні види посткризового аналізу як правило застосовуються комплексно.

Посткризовий аналіз можна класифікувати:

- за характером об'єктів посткризового відновлення: аналіз соціально-економічних та політико-правових інститутів посткризового відновлення; аналіз стадій посткризового відновлення і розвитку; аналіз процесів посткризового відновлення і розвитку; аналіз механізмів посткризового відновлення і розвитку (організаційного, правового, економічного, адміністративного, соціально-психологічного тощо).
- за стадією розвитку кризової ситуації та стадією посткризового відновлення: стадія стабілізації кризи, стадія спаду кризи, стадія завершення кризи, посткризова стадія, стадія винесення уроків (ретроспективний аналіз), перспективний щодо стадій відновлення;
- за періодичністю: в залежності від стадій посткризового відновлення і необхідності внесення коректив у плани, проекти, програми;
- за організаційно-структурними рівнями посткризового управління: міжнародний; національний; регіональний; місцевий; публічний господарський.

Розмірковуючи над завданнями та характером об'єктів посткризового аналізу В.Лісовський наголошує, що «кризовий період розвитку держави потребує аудиту діяльності всіх соціальних інститутів, насамперед економічних та політичних, уточнення стратегічних пріоритетів розвитку держави, зміни системи принципів управління, перегляду системи цінностей, формування нової парадигми, яка передбачає розвиток соціально-політичних інститутів, поєднання публічних, державних і приватних інтересів, забезпечення механізму гарантування реалізації прав і свобод людини» [3].

Широке коло об'єктів посткризового аналізу, розширення понятійних меж його предмета, обумовлює велику кількість видів, форм та методів посткризового аналізу.

Сукупність методів, прийомів та способів, які застосовуються для вивчення об'єкту посткризового відновлення, складає методіку посткризового аналізу. Методика посткризового аналізу включає області загальнонаукових, економічних, статистичних, політико-правових, соціологічних знань, дослідження операцій, прийняття управлінських рішень та аналізу даних.

Застосування методів посткризового аналізу передбачає:

- визначення системи показників, які характеризують об'єкт посткризового розвитку;

- встановлення зв'язку між показниками та виділення факторів, які на них впливають;
- виявлення форми взаємозв'язку між факторами;
- вибір способів і прийомів вивчення взаємозв'язків між факторами;
- кількісний вимір впливу факторів на показники, які характеризують об'єкт вивчення.

Методами, що застосовують в процесі посткризового аналізу є:

- Загальнонаукові: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія і моделювання, абстрагування і конкретизація, системний аналіз тощо.
- Економічні і статистичні методи: порівняння, групування, балансовий, факторний, кластерний, графічний, індексний, кореляційний та регресійний аналіз, економічної ефективності тощо
- Політико-правові: правовий аналіз документів, порівняльно-правовий аналіз, соціально-правового експерименту, політичного аналізу, історичного аналізу, інституційний тощо.
- Соціологічні методи: опитування, контент-аналіз, експеримент, спостереження, експертних оцінок, соціокультурний аналіз тощо.
- Методи прийняття управлінських рішень: метод дерева рішень, складання сценаріїв, аналіз альтернатив тощо.
- Методи аналізу великих даних: аналіз часових рядів, машинне навчання (штучний інтелект), нейронні мережі, мережевий аналіз, обробка сигналів тощо.

Єдність сутності, предмета й методу – це те, що об'єднує усі види посткризового аналізу. При цьому кожен його вид має свою сферу використання та специфіку, обумовлену суб'єктом проведення аналізу.

Прикладом застосування методології посткризового аналізу для цілей відновлення та розвитку економіки України, яка перебувала в кризовому стані з 2014 року можна вважати затверджену Постановою КМУ від 03 березня 2021 року Національну економічну стратегію на період до 2030 року. Для розрахунку стратегічних показників було застосовано економіко-статистичні методи та методи аналізу великих даних. Розділ 1 Стратегії наголошує, що для аналізу і розрахунку економічної ефективності управління розвитком економіки застосований метод макроекономічної загальної рівноваги (computable general equilibrium). Основними критеріями ефективності управління, що мали б визначати об'єкт розвитку (національну економічну систему), є: генерування результатів на макроекономічному рівні, можливість швидкої побудови сценаріїв та вибору найкращого варіанта, врахування ініціатив щонайменше семи виробничих секторів. кризові стани системи. Прикладний характер моделей макроекономічної загальної рівноваги дозволяє оцінити кількісний вплив кризових факторів на економіку через порівняння значень відповідних показників у стані початкової та нової рівноваги, що виникла в результаті дії кризових факторів.

Посткризовий аналіз є необхідним елементом посткризового управління відновленням соціально-економічних систем. Відмінністю посткризового аналізу від аналізу антикризового є те, що він застосовується для оцінки фактичних втрат від заподіяної кризою шкоди соціально-економічній системі та прогнозу можливих варіантів посткризового відновлення і подальшого розвитку системи. Антикризовий аналіз проводиться для з'ясування факторів, що негативно впливають на функціонування системи та можуть спричинити її кризовий стан, а також для оцінки прогнозних втрат, заподіяних кризовими факторами. Антикризовий аналіз – превентивний захід, який застосовується для запобігання впливу негативних кризових факторів в ході нормального функціонування системи, тоді як посткризовий аналіз слугує для обґрунтування управлінських рішень щодо її посткризового відновлення.

Список літератури

1. Василенко О.В. Антикризове управління підприємством / В.О. Василенко. навчальної літератури, 2005. 504с.
2. Кулік А.В. Теорія економічного аналізу: навч.посібн./А.В.Кулік. – К.: ДП «Вид.дім.» Персонал», 2018. 452 с.
3. Лісовський В. (2020) Розвиток резильєнтності у зміцненні національної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 32, с. Visnuk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 32, p. 120–127. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.32.16>